

19 MAYIS

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN: 2717-736X
Cilt 7 Sayı 1

DOI:10.52835/19maysbd.1833180
Gönderim Tarihi: 01.12.2025
Kabul Tarihi: 08.02.2026

I. Dünya Harbi'nin Osmanlı Elbise-i Askerîyesine Etkileri

The Effects of World War I on Ottoman Military Uniform

Seyit Ahmet SILAY*

*Sorumlu yazar, sas0634@msn.com, ORCID:0009-0005-7126-5991

Öz

III. Selim (1789-1807) saltanatıyla Osmanlı ordusunda başlayan modernleşme II. Mahmud'un (1808-1839) Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak (1826) Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunu kurması ile yeni bir döneme girmiştir Avrupaî tarzda başlayan modernleşme süreci Sultan Abdülmecid (1839-1861), Sultan Abdülaziz (1861-1876) ve Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) dönemlerinde de devam etmiştir. II. Abdülhamid döneminde izlenen denge politikasının sonucu Osmanlı bahriyesi İngiliz, kara kuvvetleri ise ağırlıklı olarak Alman askerî islah heyetlerinin etkisi altına girmiştir.

24 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'in uygulamaları Osmanlı Devleti'nin siyasi ve içtimai yapısında olduğu kadar askerî teşkilatında da derin etkiler bırakmış; başlayan bu yeni süreçte eskiye ait birçok kurum ya kaldırılmış ya da islah edilmiştir. Askerî alanda birliklerin kuruluşları yeniden düzenlenirken, elbise-i askerîde (üniforma, askerî kıyafet) de köklü değişikliklere gidilmiştir. İlk olarak piyadenin (kara birliklerinin) 18 Haziran 1909'da çıkarılan Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi ile kıyafeti yeniden düzenlenmiştir. Bunu 22 Haziran 1909'da çıkarılan Bahriye-i Şâhâne Zâbitânının Elbise-i Resmîye Nizamnâmesi takip etmiştir.

Bu temel değişikliklerden sonra Balkan ve I. Dünya Harplerinin getirdiği zorunluluklar kıyafetlerde küçük ama önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. İlk olarak setre üniforması tümü ile uygulamadan kaldırılarak tek tip kıyafet uygulamasına geçilmiştir. Bu çalışmamızda söz konusu bu değişiklikler, ilgili arşiv belgeleri, çıkarılan nizamnâmeler ve dönem fotoğrafları üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiş, Osmanlı askerî kıyafetinin modernleşme süreci verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Harbi, Askerî Kıyafet, Üniforma, Osmanlı Devleti

Abstract

The modernization of the Ottoman army, which began during the reign of Selim III (1789–1807), entered a new phase when Mahmud II (1808–1839) abolished the Janissary Corps in 1826 and established the Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye. The modernization process, initiated in a European style by Mahmud II, continued throughout the reigns of Abdülmecid (1839–1861), Abdülaziz (1861–1876), and Abdülhamid II (1876–1909). Especially Abdülhamid II, as a result of the balance policy he pursued, entrusted the navy to British military missions and the land forces to German advisory groups.

The Second Constitutional Period (24 July 1908) brought profound changes to the political and social structure of the Ottoman Empire, as well as to its military organization. In this new period, many old practices were either abolished or reformed. The Ottoman army was also affected by this process; as the structure of the units was reorganized, significant changes were made in military uniforms (elbise-i askerîye). The first of these changes was the reorganization of the uniforms of the infantry (land forces) with the Regulation on Military Dress (Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi) issued on 18 June 1909. This was followed by the Regulation on the Official Dress of the Imperial Navy Officers issued on 22 June 1909.

After these initial changes, the necessities imposed by the Balkan Wars and World War I required smaller yet significant modifications to the uniforms. Furthermore, the combat conditions of World War I, especially the security concerns of officers on the front lines, made certain changes in uniforms unavoidable. This study seeks to present these changes comparatively through relevant archival documents, regulations, and period photographs.

Keywords: World War I, Military Clothing, Uniform, Ottoman Empire

GİRİŞ

Osmanlı ordusunda modern anlamda askerî kıyafetlerin kullanımı II. Mahmud'un (1808-1839) Yeniçeri Ocağı'nı 1826'da kaldırıp yerine kurduğu Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu ile başlar. Bu yeni ordunun kıyafet tercihinde III. Selim'in eski ile yeniye yan yana yaşatmak zorunda kaldığı (Beydilli, 2003: 354) Nizam-ı Cedit uygulamalarının etkisi vardır (Öz, 2021: 50). II. Mahmud'un eski düzene ve kurumlarına herhangi bir hayat hakkı tanınmadığı bu yeni modernleşme süreci Abdülmecid (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876) ve II. Abdülhamid (1876-1909) dönemlerinde de devam etmiştir.

* Makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Osmanlı Arkeolojisi Anabilim Dalı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

SILAY A.S., (2026). I. Dünya Harbi'nin Osmanlı Elbise-i Askerîyesine Etkileri 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 1-26. (Araştırma Makalesi)

Bu makale, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

II. Abdülhamid, ilan ettiği (I.) Meşrutiyet (23 Aralık 1876) ile yürürlüğe koyduğu Kanun-i Esasi'yi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbini (1293 R.) ileri sürerek yürürlükten kaldırsa da Osmanlı modernleşmesine devam etmiş; birçok alanda yeni kurum ve uygulamaları hayata geçirmiştir. Osmanlı-Rus Harbi'nin idari ve içtimai yapıda oluşturduğu travmanın II. Abdülhamid'e güçlü bir ordu oluşturulması konusunda teşvik edici bir etkisi olmuştur. II. Abdülhamid modernleşmesinin en önemli alanı ordudur. Kara birliklerinin modernleştirilmesinde Alman, bahriyede ise İngiliz islah heyetlerini istihdam etmiştir (Çoker 1994: 98; Öz 2021: 12; Tepekaya 2002: 40; Özgüldür 1993: 15).

Almanya'dan İstanbul'a davet edilen Alman subayları General Otto August Kaehler (1882-1885), Wilhelm Colmar von der Goltz (1886-1895) bu sürecin en önemli simalarıdır (Tepekaya 2002: 41). I. Dünya Harbi sırasında birçok birliğin kumandanlığını üstlenecek Liman von Sanders (1913-1918) ise harp başlamadan birkaç yıl önce gelerek orduda özellikle Almanya'nın nüfuzunu perçinleyecek işler yapmıştır (Tepekaya, 2002: 44; Özgüldür, 1993:18). Osmanlı bahriyesinde "Yaver Paşa" olarak da bilinen Sir Baldwin Wake Walker (ö. 1876), İngiliz amiralleri Sir Adolphus Slade (Müşavir Paşa, ö. 1877), Amiral Augustus Charles Hobart-Hampden (ö.1886), Sir Henry Felix Woods (ö. 1929), Amiral Sir Douglas Austin Gamble (ö. 1934), Amiral Sir Hugh Pigot Williams (ö. 1934) ve son olarak Amiral Sir Arthur Henry Limpoos (ö. 1931) donanmaya önemli katkılar sunmuştur (Çoker 1988: 304; Gençer 1985).

24 Temmuz 1908'de Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konulması ile başlayan Meşrutiyet'in ikinci dönemi (II. Meşrutiyet), Osmanlı Devleti'nin siyasi ve içtimai meselelerinde olduğu gibi askerî konularında da önemli değişimlere imkân vermiştir. II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından ordu kuruluş ve kıyafetlerinde başlayan bu değişim (Tekeli, 1999: 539; Öz, 2021: 50). I. Dünya Harbi sıralarında cephe şartlarının getirdiği zorlu uygulamalarla farklı bir ivme kazanmıştır. Çalışmamızın konusu olan I. Dünya Harbi'nin Osmanlı asker kıyafetlerine yaptığı tesir belge, bilgi ve dönem fotoğraflarından örnekler verilmek sureti ile anlatılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla öncelikle dönemin askerî hiyerarşisi ve kıyafetleri ile ilgili kavramlar verilecektir.

Osmanlı ordusu askerî hiyerarşi olarak diğer ordularda da olduğu gibi efrat (nefer, er) ve zabitan (subay) olmak üzere temelde iki gruba ayrılmaktadır. Nizamnâmelerde "kâffe-i zabitan" kavramı ile verilen tüm zabitler (subay sınıfları) ise kendi içinde erkân, ümera, zabitan, küçük zabitan gibi temel üç sınıfa ayrılır.

Erkan (paşa); piyade, süvari ve jandarma sınıfında, mirliya (tuğgeneral), ferik (tümgeneral), birinci ferik (korgeneral) ve müşir (orgeneral) rütbelерinin, bahriyede ise liva amiral, ferik amiral, birinci ferik amiral ve müşir amiral rütbelерinin karşılığıdır. Ümera sınıfı; piyade, süvari ve jandarmada binbaşı, kaymakam (yarbay) ve miralay (albay) rütbelерinin, bahriyede ise korvet kaptanı, firkateyn kaptanı, kalyon kaptanı ve komodor rütbelерinin karşılığıdır. Dar anlamda zabitan piyade, süvari, jandarma ve bahriyede yüzbaşı ve astı tüm rütbeleri ifade eder. Ayrıca ordunun önemli bir kesimini teşkil eden çavuş, başçavuş muavini ve başçavuş rütbelерini ifade eden küçük zabıt sınıfı da ordunun esas unsurudur (Tablo 3).

Askerî personel, görevleri açısından "sınıf-ı harp" (sunûf-ı harbiye ya da muharip sınıf) ile sunûf-ı saire (diğer kâtip ve yardımcı personel) olmak üzere temel iki gruba ayrılmakta idi. Muharip sınıf cephe hattında bulunan personelden, muharip olmayan "sunûf-ı saire" ise tabip, sağlık personeli, askerî kâtip, sanayi ümera ve zabitanı gibi harbe katılmayan cephe gerisindeki yardımcı hizmetleri ifa eden personelden oluşmaktadır. Muharip olmayan sınıfın en etkini ise yazışma ve evrak işlerini yerine getiren askerî memur ya da kâtiplerdir. Zabıtlar gibi özlük haklara sahip olan bu sınıfın kendilerine mahsus üniforma ve rütbeleri vardır.

Çalışmamızın maksadı olan askerî kıyafetlerin I. Dünya Harbi sırasındaki değişiminin anlatımı için bazı kavramların da bilinmesi gerekmektedir. Bunun başında ceket ve setre ayrımı gerekmektedir. Günümüzde farklı bir anlam kazanan ceket, "Beli dikışsiz, biçimi düz bir nevi kısa setre" (*Kamus-ı Osmani* 1313: 2); setre ise "Resmi işlerde giyilen düz yakalı, önü ilikli çuha libas" şeklinde tarif edilir (*Kamus-ı Türki* 2015: 708). Bu tanımlar doğrultusunda birbirinden farklı elbise çeşidi olan setrenin etekleri mevcut olup yakası dik; ceket ise düz yakalı önü ilikli çuhadan imal edilen kıyafettir.

Birbiri ile karıştırılan bir diğer kavram ise rütbe ve apolet terimleridir. Rütbe, askerî hiyerarşide neferden zabıtine kadar askerî personelin bulunduğu askerî hiyerarşiyi göstermektedir. Apolet ise askerinin, hiyerarşideki yerini belirten rütbelerin takıldığı, omuza yerleştirilen (dikilen) kumaştan mamul parçadır.

Diğer taraftan askerî kıyafetin ayrılmaz parçası çanta, palaska, peksimet torbası, matara gibi teçhizat da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca üniformanın bir parçası haline gelen personelin gayret ve başarısını gösteren madalya ve nişanların kendilerinden ziyade askerî elbiseye takılma usul ve esasları da önemlidir.

Bilinmesi gereken bir diğer husus ise askerî hiyerarşide personelin rütbe ve sınıfını gösteren yaka ve ceket renkleridir. Angudi kırmızısı bu renklerin başında gelmektedir. Angut kuşunun göğüs rengi olan bu, parlak kırmızı renk paşa (erkan, general) rengi olarak öne çıkmıştır. Sıkça karşılaşıacağımız bir diğer renk ise koyu gri ile siyah arası baruti renktir. Kıyafetlerin temel rengi ise kahverengi ve yeşilin karışımından oluşan hâkîdir. Nizamnâmelerde sıkça geçen bir diğer renk ise koyu yeşil ile kahverengi arasında ham petrol (neft) yağına nispetle isimlendirilen neftidir. (Tablo 2).

Kıyafetlerin imal edildiği kumaşın çeşidi de önem arz etmektedir. Öküz, deve, at tüyü, keçi kılı ya da koyun yününün dövülüp sıkıştırılarak sertleştirilmesiyle imal edilen kalın ve kaba kumaş aba; verev biçiminde kabaca dokunmuş, dayanıklı yün kumaş şayak; yelken bezi kalitesinde olan dok ise nizamnâmelerde sıkça geçen kumaş türleridir.

Askerî kıyafetlerin vazgeçilmez unsuru başa takılan serpuşlardır. Tarihi gelişime göre farklı tür ve isimleri olan serpuşların (başlıkların) önüne takılan, böylece estetik bir görünüm kazandıran deriden veya meşinden yapılan şeride "sakındrak" denilmektedir. Pantolonun diz altından ayakkabıya kadar sarılan dolak, çoğunlukla süvari sınıfının kullandığı sakındrak ve çizmeler de kıyafetin önemli parçalarıdır. Askerî elbisenin küçük ama önemli parçalarından biri de ayağın altından geçirilmek sureti ile pantolona raptedilen "sübye (sübiye)" olarak isimlendirilen ince şerit şeklindeki meşin kayış ya da kumaştır. Sübiye Fransızca "sous-pied" (ayak altı) kelimesinden gelmektedir (*Kamus-ı Osmani* 1313: 53).

Çalışmamızın birincil kaynağı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) evrakıdır. Bu belgeler, araştırmamızın esasını oluşturan askerî kıyafet nizamnâmelerinin hazırlık süreci ve sonraki yıllarda yapılan ilave düzenlemelerin gerekçelerini kapsamı bakımından önemlidir.

Kaynaklarımızdan bir diğeri Tanzimat döneminde (1851) hazırlanmaya başlanan 23 Nisan 1923 tarihine kadar olan Osmanlı Devleti'nin hukukî mevzuatını kapsayan *Düstur*'dur. *Düstur*, II. Meşrutiyet sonrası askerî kıyafetleri düzenleyen dört adet nizamnâme ve sonrasında bu nizamnâmelerde yapılacak değişiklikler için çıkarılan düzenleyici nizamnâmelerin tam metinlerine ulaşma imkânı vermektedir (Tablo 1).

Bu nizamnâmelerin ilki (kara) birliklerinin elbisesini düzenleyen Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi'dir (*Düstur*, 2. T, C. 1: 276-296). Nizamnâme ilk baskısı 1325 (1909) yılında, ikincisi ise daha sonra çıkarılan düzenleyici nizamnâmeleri kapsayacak 1333 (1917) yılında Daire-i Askerîye Matbaasında yapılmıştır (Belge 1).

İkinci nizamnâme ise bahriye askerinin gemi ve karada giyeceği elbiselerini düzenleyen Bahriye-i Şâhâne Zâbitânının Elbise-i Resmîye Nizamnâmesi'dir (BOA, İ.BH, 8-53; *Düstur* 2. T., C. 1: 309-322). Elbise-i Askerî Nizamnâmesi'nden birkaç gün sonra çıkarılarak yürürlüğe konulan bu nizamnâme 1327 (1911) yılında Bahriye Matbaası'nda basılmıştır.

Üçüncü nizamnâme ise jandarma personelinin kıyafeti hakkında 1911'de çıkarılan, yalnız yukarıda belirttiğimiz nizamnâmeler gibi baskısı yapılmayan Jandarma Elbise Nizamnâmesi'dir (*Düstur* 2. T., C. 3: 373-394).

Diğer önemli düzenleme ise Elbise-i Askerî Nizamnâmesi'nde düzenleme yapılmayan askerî serpuş hakkında yapılan Askerî Serpuş Talimatnâmesi'dir (*Düstur* 2. T., C. 2: 641-644).

1911'de baskısı yapılan *Piyade Teçhizatı* adlı talimatnâmeyi de burada belirtmeliyiz. Kıyafetlerle ilgili düzenlemeler yapıldıktan sonra çıkarılan bu talimatnâme askerinin muharebeler sırasında en önemli ihtiyacı olan çanta, matara, peksimet torbası gibi teçhizatının evsafi ve istimal şartlarını düzenlemektedir.

II. Meşrutiyet öncesi ordu kıyafetlerinin gelişim sürecini göstermesi bakımında Mahmud Şevket Paşa'nın *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askerîyesi: Osmanlı Ordusunun Bidayet-i Teessüsünden Zamanımıza Kadar* adlı ikincil çalışmayı da burada mutlaka zikretmeliyiz.

Figen Atabey'in *Tarihten Günümüze Deniz Kuvvetleri Personel Kıyafetlerinin Geçirdiği Aşamalar* (Ankara 1997) ve *Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri: 1390-2005* adlı iki çalışması Türk bahriyesinin kıyafetlerinin geçmiş olduğu evreleri göstermesi bakımından önemlidir.

Çalışmamızda büyük oranda istifade ettiğimiz en önemli çalışma ise Kadir Türker Geçer'in *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi* 'nde (Sayı 21, 2013) yayımladığı "Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma ve Rütbelere" adlı makalesidir. Geçer, makalesinde askerî elbiseleri çıkarılan nizamnâmeleri esas alarak II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren ele almaktadır. Yalnız makalede nizamnâmelerin çıkarılma gerekçeleri ve çıkarılma sürecine yeterince değinilmemektedir. Makalede, çıkarılan ilk nizamnâmeleri düzenleyen nizamnâmeler de ayrı bir başlık altında verilmiştir. Yazar, bu çalışmasını diğer dönemleri de ilave ederek *Osmanlı İmparatorluğu Askerî Kıyafetleri 1826-1922* (İstanbul 2020) adı ile de kitaplaştırmıştır.

Ayrıca Mısır'da bulunan İngiliz ordusunun istihbarat birimi Intelligence Section tarafından hazırlanan *Handbook of The Turkish Army (Türk Ordusu'nun El Kitabı)* (Kahire 1916) ve Sadık Tekeli'nin "Osmanlı Askerî Kıyafetleri" (*Osmanlı: Kültür ve Sanat*, C. XI, ss. 534-539) adlı makalesini de zikretmeliyiz.

Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi

Askerî elbise (elbise-i askerî, üniforma) muhtelif kısımlardan oluşan neferinden (erinden) zabıtine (subayına) kadar tüm askerî personelinin muhtelif zaman ve mekanlarda giymek zorunda olduğu elbiselerin bütünüdür ifade eder.

18 Haziran 1909'da Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi ile piyade ve süvari, 22 Haziran 1909'da "Bahriye-i Şâhâne Zâbitânının Elbise-i Resmîye Nizamnâmesi" ile bahriyenin askerî kıyafetlerinde düzenleme yapılacaktır.

Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkarılan nizamnâmeler ile askerî kıyafetlerdeki bu ilk düzenlemelerin yeterli olmaması, özellikle Balkan ve I. Dünya Harpleri sırasında görülen eksiklikler yeni nizamnâmeleri zorunlu kılmıştır. Bu amaçla Balkan Harbi'nin hemen sonrasında 21 Ocak 1913'te Elbise-i Askerî Nizamnâmesi'nin tetkik ve ikmalî için bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayımlanan Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi (18 Haziran 1909) askerî elbiseyi bahriye ve jandarma nizamnâmelerinin aksine temel bir sınıflandırma yapmadan ayrı ayrı ele almakta idi. 24 Şubat 1914 tarihli nizamnâme ile setre uygulaması kaldırılana kadar askerî elbisenin, giyildiği yer ve zamana bağlı olarak büyük üniforma (setre üniforma) ile hâkî ceketin esas olduğu günlük işlerde kullanılan adi üniforma olmak üzere iki farklı modeli vardı.

Ceket, tüm zabitan için hâkî renkte şayaktan, efrat için abadan dikilmekteydi. Zabitan ve efradın ceketlerinin boyu, kolların doğal bir şekilde eller yumulu olduğu halde serbest bırakıldığında başparmağın ikinci boğumu hizasına kadardı (Fotoğraf 5, 7, 13).

Ceketlerin önlerine dikilen düğmeler ve renkleri sınıflarına göre değişmekte idi. Muharip sınıf (erkân, ümera ve zabitan) ceketlerinin önünde altı adet yaldızlı sarı düz düğme; muharip olmayan (tabip, sıhhiye personeli, askerî katipler ve sanayi) sınıfların ümera ve zabitanı için altı adet düz beyaz düğme kullanılmakta idi. Efratta ise düğme sayısı beş adet yaldızsız bakırdan idi (Belge 2).

Ceketin en önemli kısmı yakaları idi. Ceket yakaları, nizamnâmenin ilk halinde ayırım olmaksızın her sınıftan zabıt için 3-4 cm yüksekliğinde (4 cm'yi geçmeyecek şekilde) kenardan tek sıra dikişli idi. Her bir sınıfın yaka rengi farklı idi. Genel olarak piyade yakası parçasız koyu neftî, nişancı koyu neftî, süvari gümüşî, topçu ve kale topçusu koyu lacivert, mitralyöz efradı yeşil, istihkam efradı mavi, şimendifer efradı havaî mavi, sıhhiye personeli siyah, sanayi efradı hâkî renk olup yakasında pirinçten dökme "sanayi" lafzı yazmakta idi (Belge 2; Fotoğraf 1).

Ceket yakaları paşalarda (müşir, birinci ferik, ferik ve mirliva) ceket yakaları angudi ve erkânıharplerde vişne çürüğü renginde düzenlenerek istisna edilmiştir. Bunun dışında ümera ve zabitanın yakaları mensubu oldukları sınıfların yaka renklerine uyumlu çuhadan dikilmekteydi. İstisna olarak tüm muharip piyade sınıfı ümera ve zabitanın yakası koyu neftî renginde idi (Tablo 2).

24 Şubat 1914 tarihli düzenlemeye kadar ceketin dört adet cebi vardı (Belge 2; Fotoğraf 5). Elbise-i Askeriye Nizamnâmesi'nde erkân, ümera, zabitan ile efrat için üç türlü pantolon düzenlenmişti: İlki zabıtlar için setre ile giyilen koyu lacivert, ceket ile giyilen hâkî trikodan uzun pantolon; ikincisi sakı ile giyilen hâkî renkte külot pantolon; üçüncüsü ise efradın giydiği üst tarafı geniş alt kısmı kademeli daralan pantolondur (Belge 2; Fotoğraf 1, 2, 3, 5).

Ümera ve zabitanın (sıhhiye memurları da dahil) pantolon ve külotlarına angudi ince bir zıh çekilirken erkânın pantolonlarına bu ince zıhın dörtte bir kadar mesafede sağ ve solunda 4'er cm genişliğinde angudi iki zıh daha dikilmekte idi. Erkânıharp ümera ve zabitanının pantolon zıhları diğer ümera ve zabitanın aynı idi. Yalnız zıhın rengi vişne çürüğü idi. Süvari ile topçu sınıfı ümera ve zabitanının pantolon ve külotlarında farklı olarak 5,5 cm genişliğinde kalın tek angudi zıh bulunmakta idi. Nefer pantolonu ve külotlarında ise hiçbir şekilde zıh bulunmamakta idi (Belge 2).

Elbise-i askerînin önemli unsurlarından biri kaputtur. Nizamnâme'ye göre tüm erkân, ümera ve zabitanın kaputu koyu kurşuni çuhadan yapılırken efradınki aynı renkte abadan idi.

1909 tarihinde yayımlandığında *Elbise-i Askerî Nizamnâmesi*'nde mevcut serpuşların kullanılmasına devam edileceği belirtilmişti. Bu serpuşlar fes ve sıcak eyaletlerdeki birlikler için hâkî ketenden yapılan kefiye idi. Bunun dışında serpuşun evsafi, şekli, rengi ve diğer ayırıcı özellikleri ile ilgili bir tanımlama nizamnâmede yoktu.

Elbise-i askerîdeki bu eksiklik 3 Ağustos 1910'da yayımlanan Askerî Serpuş Talimatnâmesi ile giderilecektir. Talimatnâme ile tüm sınıflarda zabitan (erkan, ümera ve zabıtlar) için serpuşun hâkî kalpak olması karara bağlanmıştır. Esasında bu düzenleme ile mevcut süvari, topçu ve jandarma zabitanının kullandığı kalpak tümüne teşmil edilerek fes uygulaması tamamen kaldırılmakta idi. Bununla birlikte Trablusgarp, Balkan Savaşlarında kabalak denilen serpuşlar kullanılmaya başlanmıştır.

Elbise-i Askerî Nizamnâmesi ile efrat ve zabitan, ümera ve erkanın giyecekleri ayakkabılar da belirlenmiştir. Piyade, bağlı kısa konçlu kundura (ayakkabı); erkân, ümera ve zabitan resmi günlerde ve törenlerde uzun pantolon ile siyah düz potin giymekte idi. Şehir içinde ise düz siyah ve sarı kundura ya da düz siyah potin ile galoş giyebilmekte idiler. Bunlarla birlikte külot pantolon giyilmesi durumunda çizme de giyilebilmekte idi. Sakı da bu kıyafetin tamamlayıcı unsuru idi. Çizme görünümünü veren sakıların vasıfları sınıflarına göre değişmekte idi (Fotoğraf 7, 8).

Elbise-i askerînin diğer önemli unsuru kılıçlar idi. Erkan, ümera ve zabitanın kullandığı kılıçlarda sınıflarına göre farklılıklar olsa da temelde aynı form üzerinedir. Piyade ile süvari arasındaki fark kılıcının boyunun 5 cm daha uzun olması idi (Belge 2).

Kıta dahilindeki erkânıharp zabitanı kordon takardı. Yaveran-ı Hazret-i Padişahi için kalın çekme sim-i kazib (kalın çekme örgü sim), makam-ı yaveran için kalın çekme örgülü nikel ve erkânıharp zabitanı için ise ince çekme sim-i kazib (ince çekme örgü sim) kordon idi (Fotoğraf 11).

II. Meşrutiyet ile önceki uygulama olan rütbelerin kolda gösterilmesi Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi ile kaldırılarak Alman ordusunda olduğu gibi omuzda apolet üzerinde gösterilmesi esasına geçmiştir.

Nizamnâmede apoletlerin vasıfları da sıralanmıştır. Paşaların (erkanın) rütbelerini gösterir işaretlerin takılacağı apoletler, beş sıra örme sarı, 6 cm genişliğinde üç burmalı kalın sırma kaytandan idi. Alt tarafı angudi (kırmızı) renkte çuhadan imal edilen apolet üzerinde omuz boyunca bir sırada olmak üzere gösterilmekteydi. Müşir apoletinde 3, birinci ferikte 2, ferikte ise 1 adet beyaz yıldız bulunurken mirlivanın apoletinde yıldız yoktu (Fotoğraf 4).

Nizamnâmeye göre padişahın apoleti paşa apoletinin aynı ve rütbeyi gösteren üç yıldız var idi. Yalnız apoletin orta kısmına sarı madenden, ucu apolet düğmesi istikametinde bir tuğra-yı Hümayun konulmakta idi. Nizamnâmede olmasa da müşir rütbeli Harbiye Nazırı da üç beyaz yıldızın alt kısmına madenî padişah tuğrası takmaktaydı (Geçer 2013: 126; Fotoğraf 4).

Ümeranın apoleti ise 5 cm genişliğinde üç sıra halinde yedi burmalı ince örme sarı sırma kaytandan oluşmakta idi. Bu kaytanlar üzerinde kırmızı çizgiler vardı. Kaytanların altındaki kumaş ise ceketlerde hâkî renkte, apoletin üzerinde miralay 2, kaymakam 1 adet beyaz (parlak) yıldız takmakta idi. Binbaşı apoletinde ise yıldız bulunmazdı.

Zabitanın apoletinin ortası çukur, üzerinde genişliği 1 cm olan aralıklar ile ince kırmızı çizgiler bulunan yassı ve 1 cm genişliğindeki sarı sırma şeritlerin 4 adedinin yan yana dikilmesi ile oluşturulmuştu. Bu apolet üzerine bir sıra omuz boyunca (apolet düğmesi istikametinde) olmak üzere; kolağası 3, yüzbaşı 2, mülazımievvel 1 adet beyaz (parlak) yıldız takmakta idiler. Mülazımısani rütbesinde ise yıldız yok idi. Madeni olan alay numarası ise yıldızların sonunda apoletin dış tarafında ve omuz istikametinde dik bir şekilde konulmakta idi. Bunun dışında diğer sınıf apoletleri de zabitan apoleti şeklinde bazı farklılıklar arz etmekte idi. Askerî katiplerin apoletleri de zabitanın ki gibi düz beyaz sırmadandı (Belge 2).

Günümüz Türk Hava Kuvvetlerinin başlangıcı olarak kabul edilen balon teşkilatı ve rasıtlık sonraki yıllarda uçakların kullanımı ve tayyareci zabıtların (pilot) yetiştirilmesi ile devam edecektir. Bu amaçla 1911 yılında Süvari Yüzbaşı Mehmed Fesa ve istihkâm mülazımievveli Yusuf Kenan Efendilerin eğitim için Fransa'ya gönderilmiştir (Yeni, 2013: 165).

Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi'nde pilot zabıtlar ile ilgili özel bir düzenleme yoktur. Yukarıda belirttiğimiz rasıtlık görevini icra edecek zabitanın elbisesi istihkâm sınıfı gibi mavi renkte çuhadan imal edilmiş olup yakanın her iki tarafına metal düğmeden bir balon konulmaktaydı.

Başlangıçta satın alınan uçakları uçuracak (eğitim için yurtdışına gönderilmiş) pilotların kıyafetlerinin yakası baloncu sınıfı gibi açık mavi olup yakanın her iki yanında Bleriot uçağının sarı metalden bir sembolünü kullanırken kalpaklarına da sol alttan sağ üste uzanacak biçimde kanat sembolü takmakta idi (Geçer 2013: 150; Gülten, 2008: 20, 30).

I. Dünya Harbi ve Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi

Cephe Şartları ve Zaruretler

Cephede muharebeler sırasında zâbitlerin, yakalarındaki renkler, pantolonlardaki zıhlar ve apoletlerinin sırmaları ve parlak yıldızları uzaktan düşman tarafından tespit edilmelerine imkân vermekte idi. Özellikle Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 gecesi ve sonrasında devam eden taarruzlar sırasında görülecektir.

Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi'nde Zorunlu Değişiklikler

Osmanlı (kara) ordusu askerî kıyafetlerinde 1909'da çıkarılan elbise nizamnâmesindeki ilk köklü değişiklik I. Dünya Harbi öncesi 24 Şubat 1914 tarihli nizamnâme ile olur (*Düstur*, 2. T., C. 6: 223). Bu nizamnâme ile kara birliklerinde (piyade, süvari ve jandarma) setre üniforması kaldırılmış, böylece üniformalarda Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi ile başlanan sadeleşmede son noktaya gelinmiş, tek tip hâkî ceket dönemi başlamıştır. Ayrıca nizamnâme ile ceket üzerinde bulunan üst cepler de kaldırılarak cep sayısı ikiye inmiştir.

Bununla birlikte yukarıda da bahsedildiği üzere I. Dünya Harbi sırasında mevcut kıyafetlerin kullanılmasında bazı sıkıntılar görülmeye başlanmıştı. Cephede subaylar, yakalarındaki renkler ve apoletlerindeki parlak yıldızlar nedeni ile düşman tarafından uzak mesafeden seçilebiliyordu. Bu durum karşısında Osmanlı Erkanıharbiyesi vakit kaybetmeden 3 Haziran 1915'te yeni bir düzenlemeye gitmiştir (BOA, MV, 240-32-2, 1; *Elbise-i Askerî Nizamnâmesi* 1333: 19). Çıkarılan nizamnâmenin 1. maddesinde değişikliğin gerekçesi zabıtların “düşman tarafından tefriklerini işkal (engelleme)” şeklinde belirtilir. Nizamnâme ile seferber olan ordulardaki erkân, ümera ve zâbitan ve askerî memurların ceket yakaları ile apoletleri ve kılıç püsküllerinde düzenleme yapılmış, muharip sınıfın sınıf renkleri yakada ince bir zıh ile gösterilmeye başlanmıştır.

3 Haziran 1915 tarihli nizamnâme ile tüm zabitanın yaka rengi kaldırılarak zıh uygulaması getirilirken tayyare (pilot) zabitanın zıhının “jandarma zabitanı” gibi kırmızı ince olması kararlaştırılmıştır.

22 Haziran 1916 tarihli nizamnâme ile tüm pilot ve rasıt zabitanına mahsus “alamet-i mahsusa ile alamet-i hatıra” ifadesi ile belirtildiği şekilde havacı brövesi ihdas edilecektir. Bu bröveler ise askerî kıyafette ceketin sol tarafında dördüncü düğme hizasında, sivil elbisede sol memenin dördüncü parmak altına asılması kararlaştırılmıştır (*Düstur*, 2. T, C 8: 1210).

Elbise-i askerîde (üniforma) diğer köklü değişiklik ise harbin ikinci yılında olacaktır. 3 Ocak 1916 tarihli nizamnâme ile seferberlik durumu da göz önünde bulundurularak apoletlerde de yeni bir düzenlemeye gidilmiş, hâkî apolet uygulamasına başlanmıştır. Bu düzenlemede sultanın yaveri ve maiyet kıtalarındaki zabitan istisna edilerek geri kalan tüm zabıt ve askerî memurların büyük üniformalarına mahsus sırma püsküllü büyük apoletleri ve sırmalı kaşıkları ile sırmalı adı apoletleri ve sırmalı köprüleri kaldırılmıştır. Sarı sırma ve püskül yerine hâkî püskül ve apolet, kılıçların takıldığı kılıç kayışı, kösele ve püsküllerinin renginin hâkî olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kılıcı kemere takmak için kullanılan kancaların da donuk olması istenmiştir (BOA, I.MMS, 201-11; *Elbise-i Askerî Nizamnâmesi*, 1333: 21; Belge 4, 5).

Bu nizamnâme ile üniformanın ayrılmaz parçası pantolonda da değişiklik yapılmış; çizme giyilen pantolonların tümünün zıhı ve potinle giyilen uzun pantolonun sübiyeleri kaldırılmıştır.

Esasında Balkan Harpleri sırasında kullanımına başlanan, Enver Paşa'nın ufak bazı değişikliklerinden dolayı Enveriye ismi verilen kabalak yaygınlaşmıştır. Bunun bir benzeri 13 Mayıs 1916 tarihli nizamnâme ile bahriyede yapılmış, fes yerine Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya nispetle “Cemaliye” adı verilen serpuş kullanılmıştır (Atabey 2006: 84; (Geçer 2013: 150).

3 Ocak 1916 tarihli nizamnâmenin 13. maddesi ile pelerin yakalarının seferi kaput yakaları gibi olması, rütbe işaretlerinde bulunan sırma kısımlarının (harp nedeni ile) yerine aynı büyüklükte hâkî kumaş parçası konulması ve yıldızların da donuk olması esasları getirilmiştir.

Yine aynı düzenlemenin 8. maddesine göre yaver-i Hazreti Şehriyari'nin sefer ya da barış döneminde cumalık ve büyük üniforma giymesi gerektiği zamanlar hâkî ipek kordon, diğer yaverler ise hâkî yün kordon takması esasını getirir. Bu madde de 18 Nisan 1922 tarihli başka bir layiha ile yeniden düzenlenerek merkez kumandanlıklarına mensup tüm umuru inzabatiye memur, ümera ve zabitanının hâkî yünden kordon takması esasları getirilmiştir (BOA, MV. 256-42).

Jandarma kıyafetinde I. Dünya Harbi öncesinde yazlık ceketlerde bir değişime gidilmişti. 16 Temmuz 1914 tarihli nizamnâme ile Jandarma Elbise Nizamnâmesi'nin 17. maddesinde değişiklikle Jandarmanın ümera ve zabitanının yazlık ceketinin hâkî ketenden imal edilmesi, yakalarının orduda (piyade sınıflarında) giyilen hâkî yazlık elbisenin yakaları gibi takma ve devrik olması kararlaştırılmıştır. Apoletler geçme ve altları hâkî olacaktı. Cepler mevcut kışlık beyaz cekte olduğu gibi gizli olup hariçten kırmalı parça konulmayacaktı. Bu değişiklikle birlikte mevcut yazlık ceketin [1]330 senesi (1915 Şubat sonuna kadar) boyunca kullanılabileceği [1]331 senesinden (Mart 1915'ten) itibaren de kullanılmayacağı belirtilmiştir (BOA, I.MMS, 186-14; *Düstur*, 2. T, C. 6: 927).

6 Şubat 1915 tarihli Jandarma Elbise Nizamnâmesini düzenleyen nizamnâme ile jandarma üniforma renginde köklü bir değişime gidilerek ümera ve zabitanın küçük üniformasına mahsus ceketin koyu mavi renk yerine diğer sınıflar gibi hâkî olması kararlaştırılmıştır. Kumaşı da değiştirilerek yaz için ketenden ve kış için şayaktan olması kararlaştırılmıştır (BOA, İ.MMS, 193-16; *Düstur*, 2. T, C 7: 217).

Bu düzenleme ile jandarma ümera, zabitan ve efradın serpuşlarının kalpak ve kabalak olması kararlaştırılmıştır. Yeni düzenlemeye göre kefiyeler hâkî renkte olup, ümera ve zabitan için akaller kırmızı renkte ipekten, burmaları sarı sirmadan; efrada mahsus akaller ise kırmızı renkte yündendi ve burmalarının iplikten olması esası getirilmişti.

Sonuç

Osmanlı Türk askerî kıyafetleri 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve yerine yeni modern ordunun kurulmasıyla değişim sürecine girmiştir. II. Mahmud'un 1827'de tesis ettiği yeni ordusu Asâkîr-i Mansûre-i Muhammediye'nin kıyafetleri ile başlayan Avrupaî tarzda modernleşme süreci Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid saltanat yıllarında da devam etmiştir.

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet sonrasında da devam eden Osmanlı ordusunun modernleşme süreci sadece askerî birliklerini kuruluş ve manevra kabiliyetinin artırımı şeklinde olmamıştır. Ordu kuruluşları yeniden düzenlenirken üniformalar da ele alınarak askerî kıyafet ve teçhizatı da bu dönemin ıslah faaliyetlerinin önemli unsurlarından birini teşkil etmiştir. 18 Haziran 1909 tarihinde kabul edilen "Elbise-i Askeriye Nizamnâmesi ile orduda daha sade ve kullanışlı üniforma dönemi başlamıştır.

Bu çalışma ile kıyafetin daha da modernleşmesi süreci temel başlıkları ile gösterilmiştir. Bununla birlikte 24 Şubat 1914'te ilk defa değişikliğe uğrayan askerî elbise (üniforma) I. Dünya Harbi'nin getirdiği zaruri şartlar nedeni ile 3 Haziran 1915, 3 Ağustos 1915, 3 Ocak 1916, 22 Haziran 1916 ve 18 Nisan 1922 tarihlerinde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik sonucunda 1909 tarihli Elbise-i Askeriye Nizamnâmesi ile kıyafette başlanan sadeleşme son noktaya gelinmiştir. Millî Mücadele döneminde ise Büyük Millet Meclisi kendi kıyafetini tasarlamış, Osmanlı askerî üniformaları artık kullanılmamıştır.

Kaynakça

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A.DVN.MKL, 57-28, Tarih: H. 01.04.1332

İ.BH, 8-53, Tarih: H.04.06.1327

İ.MMS, 186-14, Tarih: H. 22.08.1332

İ.MMS, 193-16, Tarih: H. 21.03.1333

İ.MMS, 201-11, Tarih: H. 26.02.1334

MV, 240-32 Tarih: H. 18.07.1333

MV, 241-229, Tarih: H. 25.02.1334

MV, 256-42, Tarih: H.19.08.1340

2. Kitap ve Makaleler

1327 Piyade Teçhizatı. (1327). Dersaadet.

Bahriye-i Şâhâne Zabitanının Elbise-i Resmîye Nizamnâmesi. (1911). İstanbul Bahriye Matbaası 1327.

Beydilli, K. (2003). "Mahmud II" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 27, s. 352-357.

Çoker, F. (1988). "Osmanlı Bahriyesi'nde İngiliz İslah Heyeti" Ankara: *Deniz Kuvvetleri Dergisi*. Sayı: 541. s. 304-312.

Çoker, F. (1994). *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*. Ankara: Deniz Komutanlığı Karargâh Basımevi.

Düstur, 2. Tertip, Cilt 1, Matbaa-i Osmaniyye, Dersaadet, 1329.

Düstur, 2. Tertip, Cilt 2, Matbaa-i Osmaniyye, Dersaadet, 1330.

Düstur, 2. Tertip, Cilt 6, Matbaa-i Âmire, Dersaadet, 1334.

Düstur, 2. Tertip, Cilt 7, Matbaa-i Âmire, Dersaadet, 1336.

Düstur, 2. Tertip, Cilt 8, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1928.

Elbise-i Askeriye Nizamnâmesi. 1325 R [1909 M], İstanbul: Daire-i Askeriye Matbaası.

Elbise-i Askeriye Nizamnâmesi. 1333 R [1917 M]. İstanbul: Matbaa-i Askeriye.

Geçer, K. T. (2013). "Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma ve Rütbelere", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*. Sayı 21 (Şubat 2013), s. 121-182.

Geçer, K. T. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu Askerî Kıyafetleri 1826- 1922*. İstanbul: Hisart Canlı Tarih Müzesi Kültür Yayınları.

GENÇER, A. İ. (1985). *Bahriyede Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*. İstanbul.

GÜLTEN, Z. (2008). *Yüz Yılın Hava Kuvvetleri Kıyafetleri*. İstanbul: Hava Harp Okulu Matbaası.

Handbook of The Turkish Army. (1916). Intelligence Section, Cairo, February (Handbook Revised to Feb. 10, 1916).

Harbiye Askerî Müzesi Üniforma Kataloğu. (2017). İstanbul: Askerî Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayını.

Mahmud Şevket Paşa. 1325 R [1909 M]. *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askerîyesi: Osmanlı Ordusunun Bidayet-i Teessüsünden Zamanımıza Kadar*.

ÖZGÜLDÜR, Y. (1993). *Türk Alman İlişkileri (1923 1938)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

SAMİ, Ş. (2015). *Kamus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

TEKELİ, S. (1999). “Osmanlı Askerî Kıyafetleri”, *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, XI. cilt, s. 534-539, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

TEPEKAYA, M. (2002). “Osmanlı Alman İlişkileri (1870-1914)”, *Türkler*, Editörler: H. Celal Güzel vd. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, , s. 40.

YENİ, M. (2013). “Hava Kuvvetleri” *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*. Editör: Gültekin Yıldız, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ekler

Tablo 1: Elbise-i Askerî ve Düzenleyici Nizamnâmeler Listesi

Sıra No	Nizamnâme veya Talimatın Adı	Yayımlanma Tarihi (Hicri, Rumi ve Miladi)	Takvim-i Vekayi ile Neşir ve İlan Tarihi	Düstur ve [Varsa] Ayrı Baskısı	(BOA)
1	Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi	29 Cemaziyelevvel 1327, 5 Haziran 1325 [18 Haziran 1909]	21 Cemaziyelevvel 1329, 7 Mayıs 1327, Numra 827	2. Tertip, C 1: 276-296, Numara 81; Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi 1333, s. 20-21	
2	Bahriye-i Şâhâne Zâbitânının Elbise-i Resmîye Nizamnâmesi	4 Cemaziyelahir 1327, 9 Haziran 1325 [22 Haziran 1909]	3 Cemaziyelahir 1329, 18 Mayıs 1327 Numara 827	2.Tertip, C 1: 309-322, Numara 85 Matbaa-i Bahriye 1327	İ.BH, 8-53
3	Jandarma Elbise Nizamnâmesi	23 Cemaziyelevvel 1329, 9 Mayıs 1327 [22 Mayıs 1911]	5 Recep 1329, 19 Haziran 1327, Numara 863	2.Tertip, C 3: 373-394, Numara 130	
4	1327 Piyade Teçhizatı Dersaadet	1327			
5	Askerî Elbise Nizamnâmesi Tetkik ve İkmal Komisyonu	21 Ocak 1913			1- 110-9-1-7, (209, 79, 4)
6	29 Cemadiyelevvel 1327 Tarihli Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi'ne Müzeyyel Nizamnâme	28 Rebiulevvel 1332, 11 Şubat 1329, [24 Şubat 1914]	Rebiulâhîr 1332 14 Şubat 1329, Numara 1741	2.Tertip, C 6: 223-225, Numara 124 Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi, 1333, s.17-19	A.DVN:MKL, 57-28
7	Layihâ-i Nizamiye 29 C[emaziyelevvel] 326, 5 Haziran 325 Haziran Elbise-i Askerîye Nizamnâmesine madde-i âti zeyl olunmuştur.	18 Receb 1333, 21 Mayıs 1331 [3 Haziran 1915]		Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi, 1333, s. 19	MV, 240-32

8	29 Cemaziyelevvel 1329 tarihli Elbise-i Askeriye Nizamnâmesine Müzeyyel Mevadd-ı Nizamiye	21 Ramazan 1333, 21 Temmuz 1331 [3 Ağustos 1915]	29 Ramazan 1333, 29 Temmuz 1331, Numara 2259	2.Tertip, C 7: 688-689, Numara 302 Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi 1333, s. 20-21	
9	29 Cemaziyelevvel 1329 Tarihli Elbise-i Askeriye Nizamnâmesine Müzeyyel Mevadd-ı Nizamiye	26 Safer 1334, 21 Kanunuevvel 1331 [3 Ocak 1916]	8 Rebiülevvel 1334 1 Kanunusani 1331 Numara 2408	2.Tertip, C 8: 272-275, Numara 157	MV, 241-229; İ.MMS, 201-
10	Tayyarecilerle rasıt zabıtana verilecek alamet-i mahsusa ve alamet-i hatıra hakkında nizamnâme	21 Şaban 1334, 9 Haziran 1332 [22 Haziran 1916]	26 Şaban 1334, 14 Haziran 1332, Numara 2571	2.Tertip, C 8: 1210-1211, Numara 801	
11	29 Cemaziyelevvel 1327 Tarihli Elbise-i Askeriye Nizamnâmesi'ne Müzeyil 26 Safer 1334 ve 21 Kanunuevvel 1331 Tarihli Nizamnâmenin Sekizinci Maddesine Bir Fıkra İlavesi Hakkında Nizamnâme	18 Nisan 1338 [1922],			MV, 256-42

Tablo 2: Askerî Sınıflar, Sınıf Yaka Renkleri ve İşaretleri (Harbiye Askerî Müzesi Üniforma Kataloğu 2017: 19; Geçer 2013: s. 156).

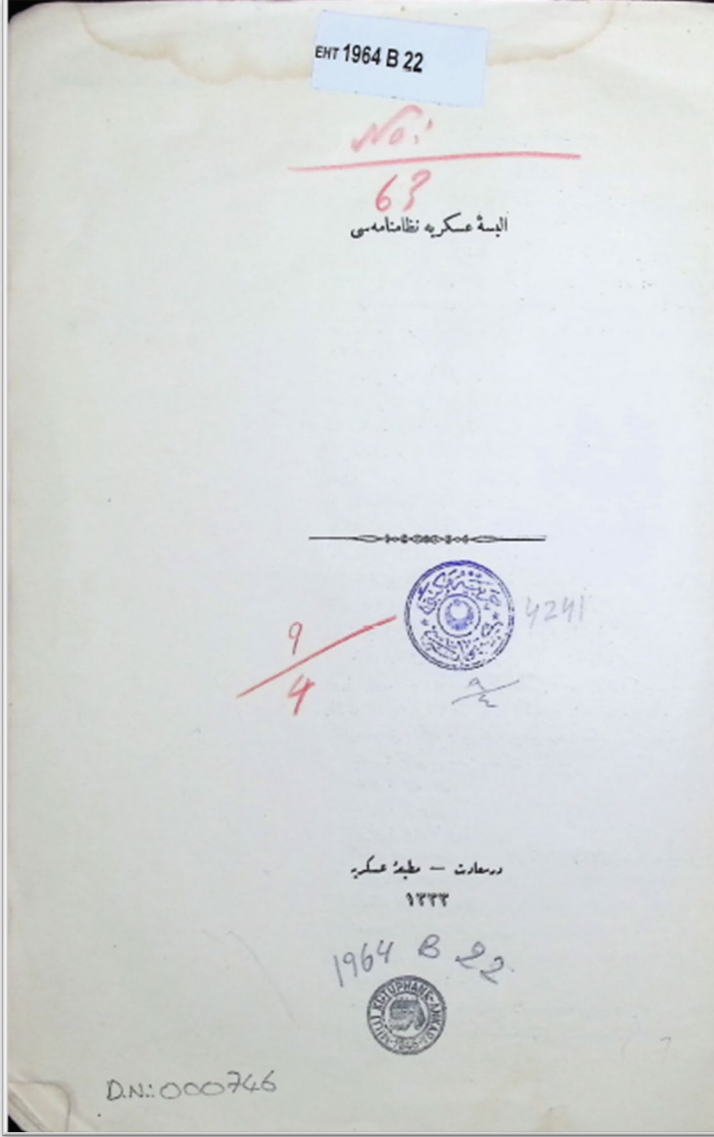
Sınıf	Yaka Rengi	İşaretler	Açıklama
Paşa	Angudi Kırmızı		
Erkânıharp	Vişne Çürüğü Çuha		
Piyade	Nefti Çuha		Yakası parçasız ve ceket renginde
Nişancı	Koyu Nefti Çuha		
Süvari	Gümüşi Çuha		
Topçu	Koyu Lacivert		
Kale Topçusu	Koyu Lacivert Çuha	Yanar Gülle	
Jandarma	Mavi Çuha (Açık Kırmızı)		
İstihkâm	Mavi Çuha		
Şimendifer	Havai Mavi Çuha		
Tabip	Siyah Kadife	Üskülap İşareti	1916 yılında güvez renk olmuştur.
Baytar	Siyah Kadife		
Cerrah	Siyah Çuha		1916 yılında güvez renk olmuştur.
Eczacı	Siyah Çuha	Defne Dalı	1916 yılında fıstıki yeşil renk olmuştur.
Sanayi	Hâkî Çuha (Katalogda mavi çuha yazar)	Metal "Sanayi" Yazısı	

Kıtaat-1 (Tüm Sınıflar)	Fenniye Teknik	Mavi		
Tayyare		Açık Mavi	Tayyare Sembolü	1914'den sonra (I. Dünya Harbi sırasında) kırmızı renk olmuştur.
Mızıka		Koyu Sarı Çuha		1916'da Belirlenmiştir.
Levazım		Açık Eflatun Çuha		
Nakliye		Hâkî Çuha		(Elbise-i Askeri Nizamnâmesi'nde Nakliye Efradı: Turuncu)

Tablo 3: Piyade, Süvari (Kara) ile Bahriye (Deniz) Birlikleri Rütbeleri ve Günümüz Karşılıkları (Atabey 2006: 73; *Harbiye Askerî Müzesi Üniforma Kataloğu* 2017: 19; Geçer 2013: s. 156-157)

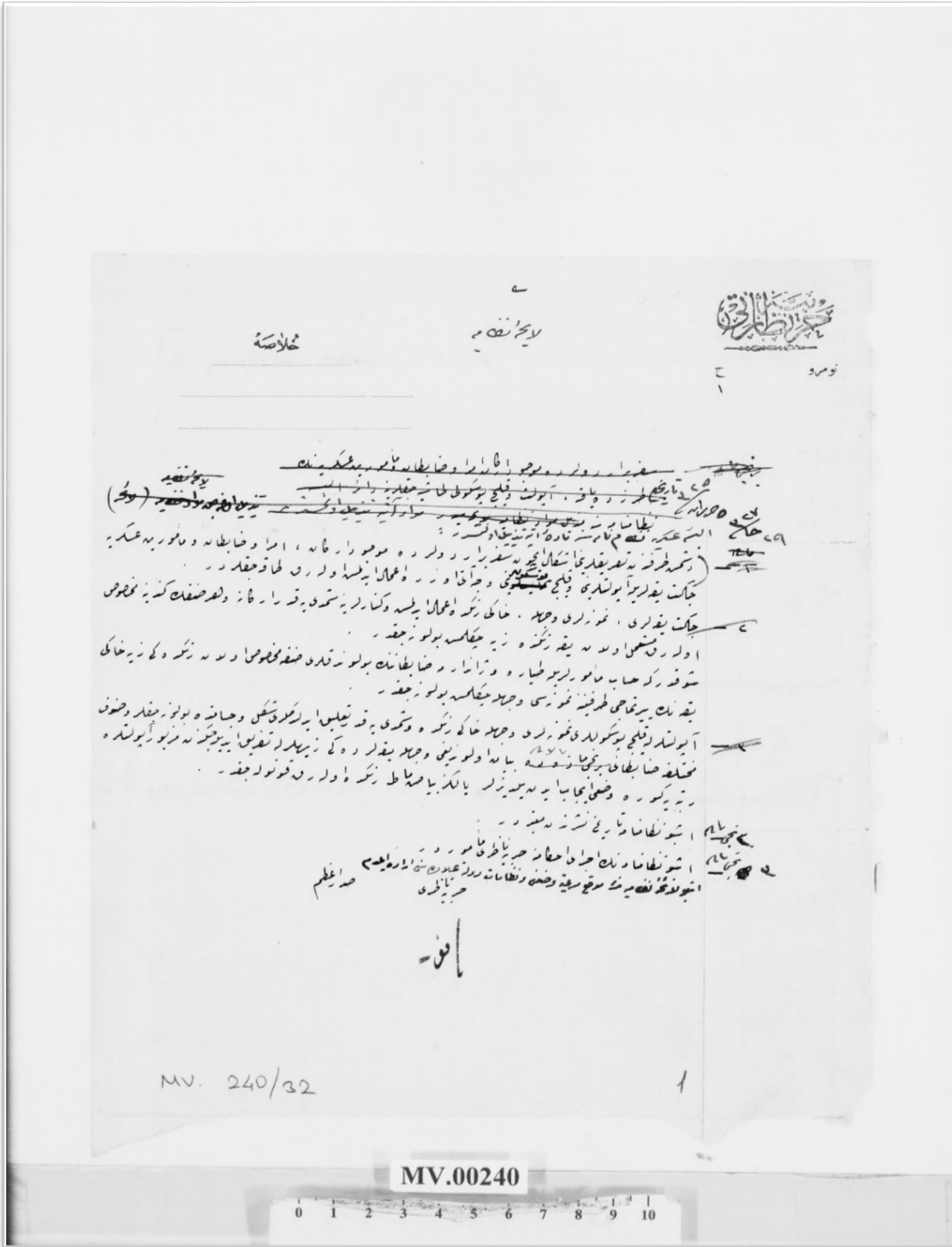
	Kara Ordusu	Bahriye	Günümüz Karşılığı
Tasnif	Rütbe	Rütbe	
Erkân (Generaller)	Müşir	Müşir Amiral	
	Birinci Ferik	Birinci Ferik Amiral	Orgeneral, Oramiral
	Ferik	Ferik Amiral	Korgeneral
	Mirlivâ	Liva Amiral	Tuğgeneral, tümgeneral
Büyük Zabitan (Ümerâ)		Komodor	
	Miralay	Kalyon Kaptanı	Albay
	Kaymakam	Fırkateyn Kaptanı	Yarbay
	Binbaşı	Korvet Kaptanı	
Zabitan	Kolağası	Birinci Sınıf (Kıdemli) Yüzbaşı	
	Yüzbaşı	Yüzbaşı	
	Mülâzımievvel	Mülâzımievvel	Üsteğmen
	Mülâzımısânî	Mülâzımısânî	Teğmen
	Zabit Vekili	Mühendis	
Gedikli Zâbitân		Birinci Sınıf Gedikli	
		İkinci Sınıf Gedikli	
		Üçüncü Sınıf Gedikli	
Küçük Zabitan (Astsubay)	Takım Başı	Gedikli Namzedi	
	Başçavuş	Başçavuş	
	Başçavuş Muavini	Makine Çavuşu	

	Çavuş	Çavuş	
Neferat (Erlər)		Ateşçi Onbaşı	
	Onbaşı	Onbaşı	
	Nefer		

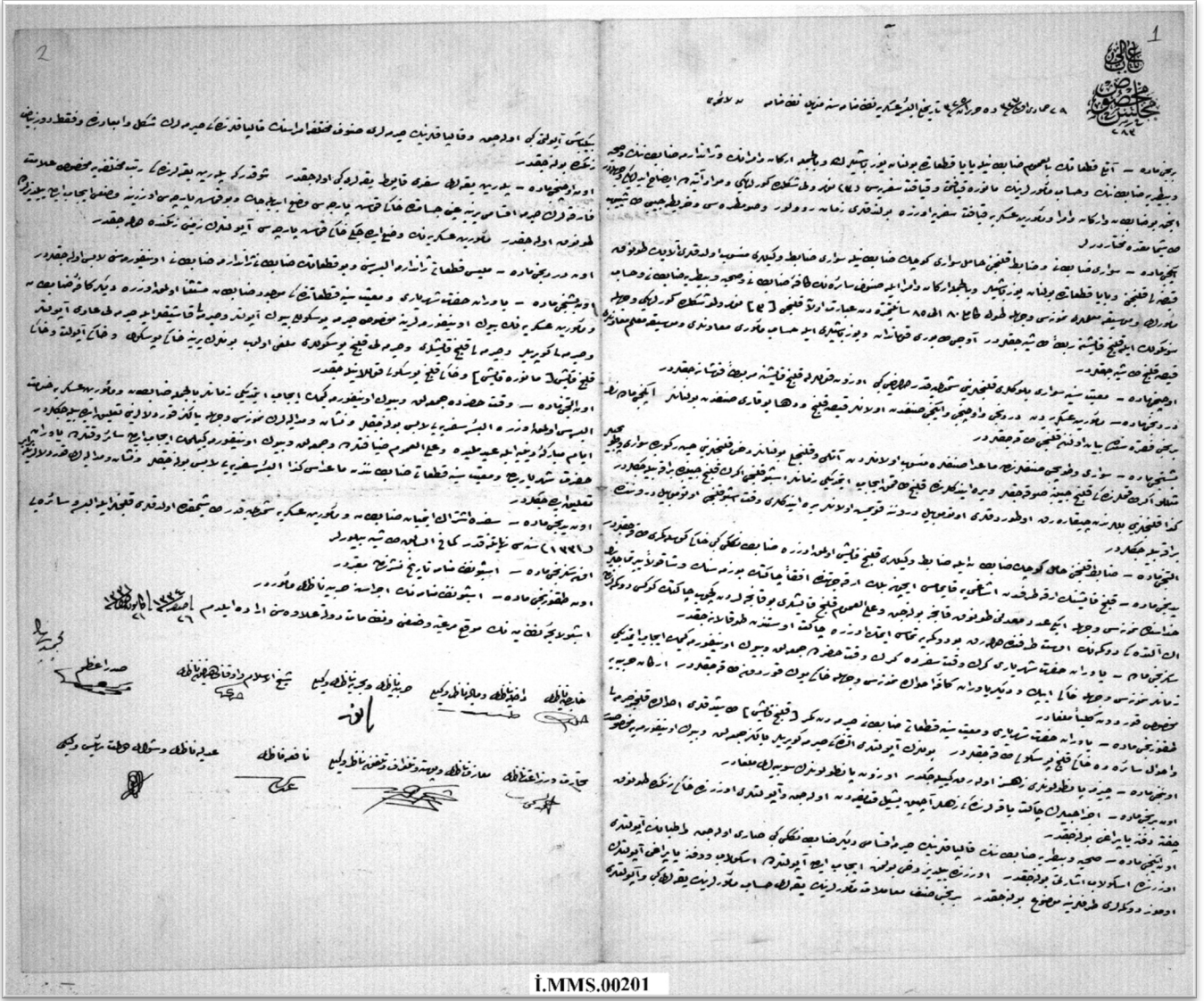

Belge 2: *Elbise-i Askeriye Nizamnamesi*'nin (1333 R 1917 M) Eskizleri

Belge 3: Elbise-i Askerîye Nizamnâmesi'ni Düzenleyen Nizamnâme Müsveddesi (BOA, MV, 240-32)

Belge 4: 'Elbise-i Askerî Nizamnâmesi'nde Yapılacak Değişikliklere Dair 3 Ocak 1916 Tarihli Layiha (BOA, I.MMS-201-11-6)

Fotoğraf 1: Elbise-i Askerî Ceketi Ön ve Arkası (24 Şubat 1914 Tarihli Düzenleme Sonrası)

Fotoğraf 2: Elbise-i Askerî Pantolonu (24 Şubat 1914 Tarihli Düzenleme Sonrası)

Fotoğraf 3: Elbise-i Askerî Nefer Pantolonu (I. Dünya Harbi Sırasında)

Erkan Apoleti

Padişah Apoleti

Ümera Apoleti

Tabip Apoleti

Zâbitân Apoletleri

Kalpâk (Ümera ve Erkan Kalpakları)

Fotoğraf 4: Apolet ve Kalpâk Örnekleri

Fotoğraf 5: Elbise-i Askerî nizamnâmesini ilk haline muvafık 4 cepli, angudi ya da vişne çürüğü yakalı sınıfını gösterir amblemi mevcut (erkan ya da ümera) sarı sırma apoletli bir zabıt.

Fotoğraf 6: Hâkî yakalı, madalyaları takılı, apoletler, düğme ve kılıç püskülleri hâkî renkte, uzun pantolon ve potin giymiş bir zabıt.

Fotoğraf 7: Üst cepleri kaldırılmış hâkî ceket ve beyaz yazlık ceket. I. Dünya Harbi öncesi.

Fotoğraf 8: Harp madalyası, Liyakat ve Mecidi Nişanı takılı, 2 adet cebi, kılıç ve hâkî püsküllü, çizme ve mahmuzu olan kıyafeti ile bir zabıt.

Fotoğraf 9: Harp ve Liyakat Madalyalı, apoletleri hâkî, düz hâkî yakalı bir zabıt.

Fotoğraf 10: Harp ve madalyaları takılı bir zabıt.

Fotoğraf 11: Kordonu takılı, harp madalyası mevcut hâkî yakalı erkanıharp zabiti.

Fotoğraf 12: Hâkî yakalı, yakasında sınıfını belirtir amblem olan zabıt.

Fotoğraf 13: Hâkî yakasında zıhlı, madalyaları takılı, eldivenli kemer tokası donuk renkte, külot pantolon ve çizme giymiş zabıt.

Fotoğraf 14: Yakasında zihî, harp madalyası hâkî apolet ve donuk tokalı kemerli bir zabıt.

Belge 5: 3 Ocak 1916 tarihli düzenleme sonrası askerî elbisenin son halini gösterir eksizler (BOA, I.MMS, 201-11-3-1).